

sában és van-e érdeme az egységes Olaszország megteremtésében?

A szabadkőműves Bacci (Il libro del massone italiano, Roma, 1908—1911.) szemüvegén keresztül vizsgálva a problémát, az egész mozgalomban a szabadkőműves gondolat volt az „élesztő”. A nacionalista A. Luzio szerint viszont csak kerékkötő volt a nemzeti gondolat és egység érzésének az előretörésében. Bacci a szabadkőművesség fogalmát túlságosan kiterjeszti és a Carbonarik titkos szövetségét, Mazzini *Giovine Italia*-ját oldalhajtásainak kívánja tekinteni. Luzio tiltakozik. 1914-ben zajos, de értékes és tanulságos vita fejlődik ki köztük a *Corriere della Sera* és az *Idea democratica* hasábjain, az olasz napisajtó egyáltalán inkább érdeklődve komoly történeti problémák iránt, mint a miénk. Luzio most egy kétkötetes munkában (*La Massoneria e il Risorgimento Italiano*, Bologna, 1925.) támasztja alá eddig kiadatlan okmányok tömegével a maga igazát.

Mióta 1714 jún. 24-én a londoni nagypáholy felállításával megalakult a modern szabadkőművesség, s magának hercegi, sőt fejedelmi pártfogókat szerzett, híveinek a száma folytonosan szaporodott a XVIII. században. Angolországban afféle protestáns vallási szektának mordhatnók, mely az egyén lelki tökéletesebbülésének eszméjét szolgálja és amely azon szabadkőműveseknek nevezett finomabb kőműveknek elhalóban levő szervezetét veszi át, akik a gótikus templomok építői voltak; egymás segítségével fontos titkos jeleiket pedig hovatovább szövevényes szimbolikává képzik tovább. Nagy szellemek, mint Lessing vagy Voltaire ezt a szimbolum-játékot megmosolyogják vagy kigúnyolják; a franciák még szövevényesebbé teszik és az eredeti inas-mester kettős fokozatot egész hierarchiával helyettesítik, melyet a XIX. században az úgynevezett „skót ritusú” szabadkőművesség 33 grádusban rögzít meg.

Olaszországban a Rómába érkező angol arisztokraták hozták be először; a társulat profán vallásossága azonban nem tudta megtéveszteni a pápaságot, mely már 1736-ban egy enciklikával emeli fel szavát ellenük. Az osztrák tartományokban és nápolyi királyságban viszont nagy hitelnek örvendenek. Hiszen a tagok a legelőkelőbb körökből ke-

rülnek ki, hű alattvalóknak, vallásosoknak mutatkoznak — alkalmazkodni pedig mindig nagyon jól tudnak. „Párizsban filozofálnak — így gúnyolja őket Alfieri az *Imposztorokról* írt XV. szatirájában, — Németországban evangélisták, Rómában (míg van pápa), vad pápisták; de ha a tirannizmus rozoga épülete összedőlne, ők kiáltanak leghangosabban az „Éljen az egyenlőség!”-et ... így uralkodnak a maguk romlottságának és mások butaságának a segítségével!”

Alfieri jól ismerhette volt társait. Rövid ideig egy páholy dicsekedhetett tagságával. Tényleg, a szabadkőművesség hamar alkalmazkodott a francia forradalomhoz is. Hogy előkészítésében volt-e része, az már fogósabb kérdés! Mert titkos szervezetüknek egyik módszerbeli alapelve (Salfi abbénak Luzio által közölt szabadkőműves erkölcstana — 1811 — nagyon tanulságos e szempontból), lassan, alattomban dolgozni, mint a szű, soha szembe nem helyezkedni az uralkodó eszmékkel. A nyílt harc nem kenyerük.

Az olasz szabadkőműves-páholyok a párizsi Grand Orient fennhatósága alatt, a napoleoni uralom idején szerveződnek meg először igazában. Néhány tréfás okmány olvasható Luzio könyvében arról, hogyan fordít köpönyeget a szabadkőművesség Napoleon bukásakor, majd megint a „cent jours” alatt, s újból a restauráció kezdetén, hogy mindig hű alattvalónak bizonyuljon.

Hűségét hangoztatja akkor is, mikor az osztrák uralom visszatér Olaszországba és feloszlatja a páholyokat. A szabadkőműves nagy költőnek, Vincenzo Monti-nak ünnep utáni páfördulása és palinódiája éppen nem ritka jelenség. A párizsi központtól elmetszett páholyok szét is hullanak, vagy amennyiben életüket tovább is tudják tengetni alattomban, elvesztik egymás közt az érintkezést.

Az alázatosan alkalmazkodó szabadkőművesekkel szemben azonban egy másik szekta kezd erősen elterjedni: a *carbonarik*-é. Úgy látszik, Sziciliában volt a fészke, ahol az angol politika zítóttá mozgalmukat a XIX. század elején, hogy a francia uralmat egy olasz nacionalizmus segítségével megdönthesse. A carbonári szabadkőműves eredete összejöveteleiknek és rituáiknak szimboli-

kus elnevezéséből, tevékenységüknek titkos, alattomos módszeréből is világos. De egészen más szellem hatja át szervezetüket. A szabadkőműves szellemi arisztokratának tartja magát, a carbonaro a népembere; a szabadkőműves kozmopolita, a carbonaro célja a nemzeti egység előmozdítása. Bizonyos érintkező pontok mellett mély szakadék választja el őket egymástól. Nem csoda tehát, ha a szabadkőművesség az 1820-as, 1830-as évek forrongásában a carbonarot hol népi testvéreként keblére öleli, hol halálbüntetés terhe alatt megtiltja a vele való érintkezést.

A szervezet azonban alig két évtized alatt méltatlanná lett a nemzeti gondolat hathatós képviselőjére: a carbonaro szó hamarosan nálunk is a leshől támadó gyilkost jelentette.

A carbonarizmusból nőtt ki az olasz nemzeti egység nagy előharcosa: Mazzini József. De mindjárt túl is halad rajta, megalapítván az „Ifjú Olaszország”-ot. Ebben már semmi sincs a szabadkőművességből, bár ezt gyakran a maga céljainak érdekében szövetségesnek tekinti. De nyílt szervezkedés, mely a katolikus vallás alapjaira helyezkedik, egész erkölcsfilozófiával támogatja az emberiség boldogítására irányuló köztársasági és demokratikus eszméit és egy folyóiratban hirdeti az egységes, nemzeti Olaszország jogait, nyíltan szállva szembe azokkal a konzervatív erőkkal, melyek megvalósulásának útjában állanak. A tett mezejére lép.

S ha a száműzött forradalmi agitációja nem mutathat is fel valami sok ténybeli sikert; apostoli szava folyton ébren tartja a lelkeket és sarkal a megvalósításra. Igaz, hogy a palermói páholy nagymesterévé akarja választani, de ő ezt visszautasítja. Igaz, hogy nem egy szál köti a szabadkőművességhez, de szigorú kritikával is illeti őket. Londonban pedig sokáig nyomorog — a szabadkőművesektől nem támogatva és segítségüket nem is kérve, — míg létfontartását meg tudja szerezni. Egy dán szabadkőműves történéssz ezt mondja róla: „Er hat kein rechtes Verständniss für Freimaurerei gehabt“. Mazzini filozófiája és tevékenységének módja kész bizonyítékok erre.

A szabadkőművesség Franciaországban III. Napoleon államesínje

után burjánzik fel újra igazán a fedelmi támogatás melegében. Ezidőszerinti nagymesterük, Murat, a nápolyi trónra vágyik és e hatalmi törekvésért olasz testvérpáholyok alapításával igyekeznek elérni, így gondolván egyensúlyozhatni Mazzini propagandáját. Cavour, a nagy olasz miniszterelnök, III. Napoleon segítségével szerzi meg Ausztriától Lombardiát (1859). Ő, úgylátszik, már fiatal korában szabadkőműves volt, s közvetlen bizalmasai: Bixio Sándor, Nigra Constantin párizsi követ szintén azok voltak.

Itt azonban kettéválnak az olasz risorgimento útjai. És mindkét úton vitathatatlanul ott kísért a szabadkőművesség, ha nem is, mint mozgató erő, de mint esetleges segítő-társ, melyre számítani lehet. Hogy mennyi eredménnyel, azt mindjárt meglátjuk.

Cavour ügyes külpolitikával, francia segítséggel igyekszik Olaszország egységét megteremteni. Hogy a murattizmust ellensúlyozza, hogy III. Napoleon szabadkőműves körével (különösen Napoleon herceggel) bizalmas érintkezésben maradjon, erre kell neki a torinói „Ausionia”-páholy, mely csak hirtelen halála miatt nem választotta meg nagymesterévé.

A másik út a Garibaldié, aki a Mazzini által előkészített forradalmi erőket győzedelmes csatára tudja vezetni. Ez azonban nem akadályozza meg abban, hogy később mestere ellen ne forduljon. Az ő szicíliai expedícióját pedig a szabadkőműves történetírás egészen a maga számára szeretné kisajátítani: szabadkőműves tettek vallja. Kétségtelen, hogy a 60-as években — mikor künn a nemzeti küzdelmek viharával van telve a levegő, — már a szabadkőművesség sem zárkózik el előbbi közönyösségében; kétségtelen, hogy Garibaldi és társainak egy része ehhez a szeptárhoz tartozott, vagy később lett tagja. De az is bizonyos, hogy a szabadkőművesség, mint szervezet, az akeiót mindössze száz lírával támogatta, amivel Garibaldiék bizony soha el nem jutottak volna Palermo alá!

Cavour Garibaldié elsőbb titkon támogatja, aztán kénytelen ellene fordulni. Kettejük küzdelme a torinói és palermói páholyok ellentétében is visszatükröződik. Egyik sem hajlandó a másik fennhatósága alá haj-

tani fejét. Az utóbbi Garibaldit választja meg örökös nagymesterévé. Később a firenzei alakuló ülés, mely a páholyok egységes központ alá szervezését a nemzeti egység szinte teljes megvalósulásával időszerűnek tartotta, szintén nagymesterévé választja Garibaldit. A disszidens Palermo — és hozzácsatlakozik a torinói Dante Alighieri is, — tiltakozik, mert míg Róma pápai uralom alatt áll, s maga számára követeli a központ szerepét (1864). Garibaldi ingadozik a két álláspont közt. De a szabdkömvességet, melyet hasznos eszköznek tart a pápa világi hatalmának megdöntésére és Róma elfoglalására, nem hajlandó kezei közül kiszalasztani. Egyik nagymesteri köriratában azt várja a páholyoktól, hogy propagandájukkal megteremtsek azt a közszellemet, mely Róma megszerzéséhez vezethet; egy másikban egyenest készülődésre, fegyver és pénz gyűjtésére szólítja fel őket, természetesen a legszigorúbb titoktartás terhe alatt. De hová vezettek Garibaldi e törekvései, melyek különben a páholyok széthúzása, cívódása miatt alig találtak viszhangra? Az aspromontei és mentanai vereséghez! Nem Garibaldi, hanem a királyi seregek vonultak be Rómába (1870), miután III. Napoleon — a porosz háborúval lévén elfoglalva, — csapatait onnan kivonni volt kénytelen. A politikai egységet nem is a szabdkömvészeknek Garibaldi által óhajtott egysége készítette elő... hanem fordítva, a szabdkömvészek használták ki a szabad ország liberalizmusát a maguk erősebb szervezkedésére.

A kérdést tehát ennyiben foglalhatnók össze: a szabdkömvesség az olasz nemzeti újjáébredés első szakaszában más érdemesebb társulattal — milyen a carbonari, Mazzini „Giovine Italia“-ja, — olykor, ha hasznát reméli benne — szövetségben áll, de maga semmit sem kockáztat, tehát irányító befolyása sem lehet. A második periódusban őt igyekeznek felhasználni a maguk céljaira Cavour és Garibaldi, de anélkül, hogy valami jelentősebb eredményt értek volna el vele.

Az olasz risorgimento szinte egész fejlődése folyamán számított a magyar szabadságharc emigráltjainak segítségére. Bizonyos szabdkömvészek szála itt sem hiányoznak. Kossuth 1852-ben Cincinnatiban iratkozott be a hasonló nevű páholyba és 1862-ben lett mesterré. Mazzinivel és később Cavourral való összeköttetésére e ténynek azonban nincsen semmi befolyása. Fontosabb adat az, hogy mind Cavour, mind Garibaldi köre Magyarországon egy Velence visszaszerzése érdekében Ausztria ellen segítő forradalmi mozgalom előkészítésére a szabdkömvességet csakugyan fel akarta használni. Az „Ausonia“ Türrt bírta meg ennek szervezésével; vetélytársa, Dante Alighieri pedig 1863-ban Klapka vezetésével Genfben egy „Ister“-páholy alakítását indítványozta ugyanily célzattal. Türr és Klapka természetesen maguk is szabdkömvészek voltak.

Mondanunk sem kell, hogy ezek a politikai törekvések sem jártak sikerrel.

Kastner Jenő,